

Kitap Kavramı Bağlamında Çeşitlenen Tasarım Nesnelere Dair Bir Öneri

Selen İmge Yakupoğlu¹

Özet

Bu inceleme, kitap kavramının en genel tanımıyla tarihsel, işlevsel ve tasarımsal anlamlarına özelde “nesne kitap” bağlamında yeni tasarım yaklaşımlarını ele almaktadır. Kitabın fiziksel bir nesne olmanın ötesine geçerek bir tasarım ve deneyim aracı haline dönüşümünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda Bülent Erkmen ve Ferit Edgü’nün “Kitap” çalışması incelenmektedir. Bu çalışma, kitabın geleneksel yapısına karşı bir tasarım dili geliştirerek hem görsel hem de metinsel unsurların yeniden nasıl yapılandırılabilceğine bakmaktadır. Aynı zamanda, kitabın bir tiyatro sahnesi gibi görünebileceğini, sinematografik bir anlatı gibi okunup deneyimlenebileceğini öne sürmektedir. Okuyucunun artık yalnızca metni değil, kitabın kendisini bir bütün olarak deneyimlemesi vurgulanmaktadır. Kitap tasarlama alışkanlığına eleştirel bir şekilde bakıp bilinen doğruyu tersine çeviren Erkmen ve Edgü bağlamında kitabın nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün yeni okuma deneyimleri sunma potansiyeli bu incelemenin temel sorunlarından biridir.

Bu yaklaşım, kitabın yalnızca metinlerin taşıyıcısı değil, bir bütün olarak deneyimlenen bir nesne olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Bülent Erkmen ve Ferit Edgü iş birliği ile tasarlanmış olan “Kitap” adlı çalışma örnek olarak gösterilmiştir. Kitabın metinsel, görsel ve fiziksel özelliklerinin nasıl yeniden yorumlanabileceğine dair bir örnek olan “Kitap”, geleneksel tasarım anlayışını sorgularken, kitaba özgü yeni olanakların peşinden gitmektedir. İnceleme sonucu olası başka tasarımlara olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, bahsi geçen tasarım ile Stravinsky’nin “Bahar Ayını” adlı yapıtıyla paralellik kurularak çıkarım yapılmıştır. Her iki çalışmada da geleneksel düzeni tersine çevirerek yeni bir dil yaratma çabası öne çıkartılarak disiplinler arası bir öneri sunulmuştur.

1 Öğr.Gör., Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü Grafik Tasarım Programı, selenyakupoglu@tarsus.edu.tr, 0000-0003-3731-9181

GİRİŞ

Kitap, tarih boyunca sadece bilgiyi aktaran ve saklayan bir nesne (araç) değil, tasarım ve sanatın önemli bir nesnesi olarak da ele alınmıştır. İlk olarak taş, deri, papirüs gibi yüzeylere yazılarak başlayan kitap, zamanla farklı biçimlere bürünmüş; codex, ciltli yapraklar, e-kitap gibi çeşitlerle tanımlanabilir hale gelmiştir. Kitabın fiziksel yapısı ve işlevleri, dönemin teknolojik olanakları ve kültürel ihtiyaçlarına göre sürekli değişmiş ve evrilmiştir. Ancak kitabı yalnızca fiziksel nesnesine indirgemek yetersiz kalır; kitap, aynı zamanda içerdiği metinlerin ve bu metinlerin sunuluş biçiminin bir bileşimidir.

Kitap, sadece bilgiyi taşıyan bir nesne (araç) olmanın ötesinde bir deneyim nesnesine dönüşmüştür. Günümüzde, kitap tasarımcıları, kitabı yalnızca okunacak bir araç olarak değil, deneyimlenecek bir nesne olarak görmekte ve tasarlamaktadır. Nesne kitap tasarımları; kitabın bütünüyle bir tasarım nesne olarak ele alındığı tasarımlardır. Malzemenin formu, yapısı, fonksiyonu, nesnesi, mekânsal özellikleriyle bir tasarım nesnesi olarak ele alınır. Bu bağlamda, kitabın nesnesinin fizikselliğinin yanı sıra fonksiyonunun ve anlamsal yapısının sorgulanarak yeni biçimlere dönüştürüldüğü çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada, kitabın geleneksel tanım ve biçimlerinin ötesine geçen, “nesne kitap” kavramı üzerinden incelemeler yapılmıştır. Özellikle, Bülent Erkmen ve Ferit Edgü’nün “Kitap” adlı çalışması, kitabın görsel, metinsel ve biçimsel tasarım olanaklarını nasıl yeniden yorumlayabileceğinin çarpıcı bir örneği olarak ele alınmıştır. Kitap tasarımının modernist eleştirel yaklaşımlar bağlamında nasıl bir evrim geçirdiği ve bu dönüşümün yeni okuma deneyimleri sunma potansiyeli bu incelemenin temel sorunsallarını oluşturmuştur.

1. Kitap kavramı bağlamında çeşitlenen tasarım nesnelere olarak kitap

Kitap denilen nesneye ait bir çok tanım bulunabilir. Bu tanımların hepsi kendi bakış açısında doğrudur. Çeşitlenen tanımlara bakılacak olursa;

Kitap, taşa veya deriye yazılmış bir yazı, codex, kitap, veya e-kitap olarak farklı biçimlerde görülebilmektedir. Kitap bir çok farklı formda görülebilir ancak bu durum kitabın tanımının değil de nesnesinin çeşitlenmesinden kaynaklanan bir durumdur. Nesneye ait olan bir şeyin kitaba aitmiş gibi tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları sırasıyla şu şekildedir;

“Grand Larousse Encyclopedique’e göre kitap, dikili veya ciltli olarak bir araya getirilmiş basılı yapıklar bütünüdür. Aynı ansiklopedinin 1986 baskısındaki tanıma göre ise “basılmış ve bir araya getirilmiş ciltli ya da ciltless sayfalar bütünüdür” olarak tanımlanmıştır (Dündar, 2011, s. 6).

Labarre’ye (1994) göre ‘Kitabın Tarihi’ isimli kitabında kitap için şu tanımlamaları örnek göstermiştir; “...1895’de Grand Encyclopedique’e göre “bir metnin... taşınır bir biçimde açığa vurulmaya yönelik, yazılı olarak çoğaltılmasına kitap denir” (s. 7). “...Malo- Renault’nun 1931’de, ‘Art du livre’ adlı yapıtında ise kitabın tanımını: “Bir arada dikilmiş ve ortak bir kapak içine konulmuş basılı defterler” (s. 7) olarak yapmıştır.

Melike Taşçıoğlu (2013) ‘Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Kitap’ çalışmasında kitap nesnesine ait tanımına bakılacak olursa; “...Book Desing adlı kitabında bu sınırlayıcı tanımların ötesinde bir tanım yapan Haslam’a göre kitap, ‘bilgiyi koruyan, sunan, açıklayan, zaman ve boşluk aracılığıyla edebi okuyucuya ileten birtakım basılı ve ciltlenmiş sayfadan oluşan bir taşıyıcıdır” (s. 25). Taşçıoğluna göre, kitap yine de bu tanımlamanın ötesine geçebilir. Kitap nesnesinde bilgi koruma ve sunmanın ötesinde bazı değerlerde vardır; kitap dokunsal hazzı tetikleyen, görselliğiyle esin veren, malzemeyle estetiğin birleştiği bir nesnedir.

Kitabın, Haslam’ın tanımlamasının ötesine geçebilen bir nesne olduğu doğrudur ancak kitap, dokunsal hazzı tetikleyen, görselliğiyle esin veren, malzemeyle estetiğin birleştiği bir nesnedir, tanımlaması bazı kitaplar için mümkündür. Haslam’ın kitabın tanımsal yapısına dair açıklamasından sonra Taşçıoğlun’un, kimi kitaplara hitap eden yazısı ile dar tutması gereken tanımı kitabın genel yapısına yaymaktadır.

Kitabın genel tanımında, basılı ve ciltlenmiş sayfalardan oluşma durumu günümüz bu sınırlılıkta kalmamaktadır. Unesco’nun da 1986 baskısındaki tanımına göre basılmış ve bir araya getirilmiş ciltli ya da ciltless sayfalar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Yakupoğlu, 2019). Biçimsel olarak ciltlenmiş sayfaların bir araya gelmesi özelliğini taşımayan elektronik kitap ile artık kitabın, Haslam’a ait kitap tanımının da ötesine geçtiği görülmektedir.

Ancak bu çalışmada kitap birçok tanımıyla beraber informasyonu taşıyabilen, koruyabilen ve ileten bir nesne olarak kabul edilmektedir. Kitap için yapılan bu tanımlamaların bu kadar çeşitlenmesinin nedeni nesneyi tanımlıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Kitabın fonksiyonunu tanımlarken o dönemdeki mevcut koşullar ile hangi nesneye denk geliyorsa onunla açıklanmıştır. Eğer metin ağaca yazılıyorsa o dönem kitap, ağaç kabuğuna yazılan yazıdır diye tanımlanmıştır. En genel tanım olan bilgiyi

taşıyan, koruyan ve ileten bir nesnedir denildiğinde, bilgisayar için bile kitap denilebilecek ortak noktalar bulunabilmektedir. Kitabın tanımında var olan kimi özelliklerin başka nesnelere ile de ortaklık gösterdiği görülmektedir.

Kitap gibi insan üretimi nesnelere tanımının sürekli değişiyor gibi gelmesinin nedeni de budur. Fonksiyonunun değil nesnesinin değişmesidir. Bu bağlamda bu incelemede kitap nesnesinden bahsederken tarihsel geleneksel nesne kastedilmemektedir. Kitabın fonksiyonunun sorun edildiği tasarımlar üzerinden geleneksel kitap nesnesinin sorgulanmıştır. Kitabın nesnesi ile kurduğu ilişkinin sorunsallaştırıldığı yani kitabın ne olduğunun sorun edildiği tasarımlarda, tasarımcıların kitabın bu bilindik (yaygın) dilinin dışında biçimsel denemeler aracılığıyla kitabı yeniden inşa etmelerine olanak sağlayan tasarımlar konu alınmıştır. Kitap nesnesinin alışlagelmiş dilinin aksine yeni okuma deneyimi olarak ne gibi tasarımlara dönüşebileceği incelenmektedir. Altıntaş (2018), eski kitap yapma sanatında kelimelerin anlamın ve yazarın niyetinin taşıyıcısı olduğunu, yenisinde ise kelimelerin anlamın taşıyıcısı olarak değil, kitabın bir parçası olarak yer edindiğini söyler. Yani okuyucunun eski sanatta kitabı değil kelimeleri okuduğunu, yeni sanatta ise doğrudan kitabı okuduğunu belirtir (Altıntaş, 2018).

Altıntaş'ın da bahsetmiş olduğu yeni kitap yapma sanatında sadece metinlerin değil bizatihi kitap okunmaktadır. En genelde bu tür çalışmalar Nesne kitap tasarımları adı altında bulunmaktadır. Bu çıkarımların örneklerini Bülent Erkmen'in yazıları ve çalışmalarında görmek mümkündür. İlgili çıkarımlar bağlamında Erkmen "Kitap Yapmak" metninde, nesne kitabı tanımlamak üzere kullandığı ifadeler şu şekildedir: Nesne-kitap, sadece kitabın içindekinin değil, kendisinin de okunduğu bir kitaptır ve kitap içindekini taşıdığı kadar, kendisini de içine taşıtır. Kitabın içindekiler kitabın kendisi olmuştur ve artık kitap yalnızca kendisini taşımaktadır. Kitap yapısı ve kitap mekânı; yazı, resim, çizgi, kâğıt, düzenleme, baskı ve cilt gibi unsurlarla birlikte düşünülmeli ve birlikte inşa edilmelidir. Bu bağlamda görmek okumak, okumak görmektir ve yazı resim, resim ise yazıdır. Özetlenecek olursa, bu tür kitaplarda görülen, kitap yazmak kitap yapmak arasındaki bariz farktır (Erkmen, 2018).

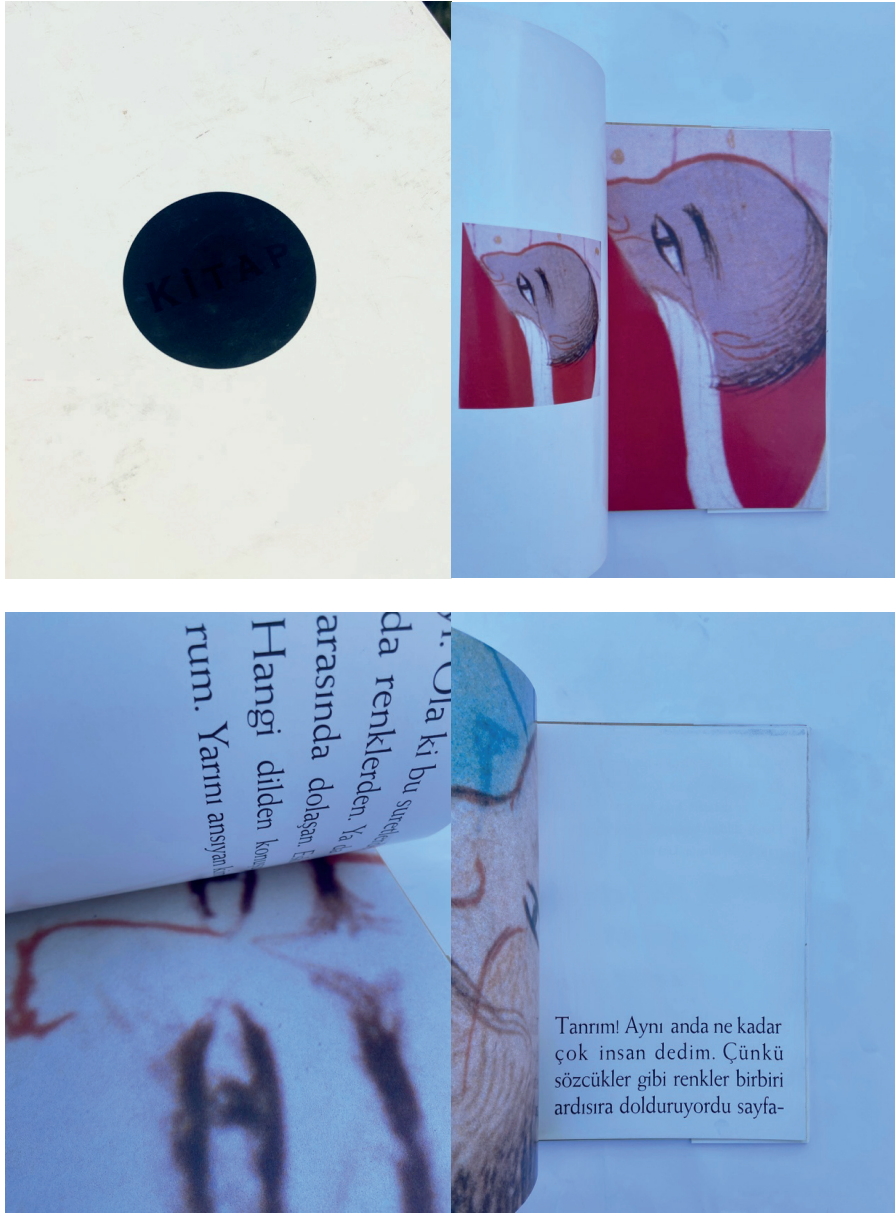
Erkmen'in de söyledikleri bağlamında; bu kitaplar kendi bütününe kendini oluşturan öğelerini birbirlerine göre konumları ve ilişkilerini göz ardı etmeden tasarlanırlar. Kitap nesnesini meydana getiren parçaların tamamı tasarlanmaya açık hale gelmektedir. Kitap sadece fizikselliğinden kaynaklı bir nesne olmasından ya da içindeki bilgileri koruyup, taşıyan bir cisim olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda tasarımcılar da kitabın kendi imkanlarını olası farklı seçenekler ile buluşturarak yeni okuma deneyimleri sunmaktadırlar. Kitabın

bizatihi kendisinin problem edilmesi durumunda deneyimlenen(okunan) sadece yazılı metinler veya görseller midir? Kitap nesnesinin sorun edilmesi halinde ne gibi tasarımlar ortaya çıkabilir? gibi soruları doğurmaktadır. Modern dönem ile kitabın kendisinin sorun edildiği, yeni bir medya olarak ortaya çıktığı görülür. Kitap artık alışılmış kullanımını aşan bir nesne haline dönüşebilmektedir. Problemi çözmeye yönelik tasarım değil de problemi çözmekten çok tasarımın kendisinin sorun edilerek tasarım çalışmalarının yapıldığı söylenebilir (Yakupoğlu, 2019, s. 28). Modernizmin bu olanağını C. Greeberg'in tanımıyla açılacak olursa: "C. Greeberg'e göre "Modernizm herhangi bir disiplinin kendi üretim araçlarını yine kendisini eleştirmek, çözümlmek için kullanmasıdır" (Batur, 1997).

C. Greeberg'in tanımına göre, herhangi bir tasarım problemi çözmeye yönelik tasarımlar yapmaktansa problemin kendisi direkt tasarımın kendisi haline gelmiştir. Tasarım nesnesinin kendisinin sorun edilerek tasarım çalışmalarının yapıldığı söylenebilir. Bu bağlamda kitap nesnesini sorgulayan birçok alan doğmuştur. Bu inceleme ise kitap nesnesi özelinde kalmaktadır.

Kitap nesnesinin sorunsallaştırıldığı ve bir olanak olarak görüldüğü tasarımlardan biri olan; Bülent Erkmen ve Ferit Edgü'nün "Kitap" adlı çalışmasına kitabın anlamsal ve fiziksel yapısı üzerinden bakılacaktır;

"(Kitap) 1989 yılında Bülent Erkmen ve Ferit Edgü işbirliği ile yapılmıştır ve aynı yıl aynı kentte Mas matbaası tarafından 1000 adet Türkçe 500 adet İngilizce olarak basılmıştır. Görsel 1) Tüm kitaplar numaralanmış Türkçelerin 1'den 500'e İngilizcelerin 1001'den 1250'ye kadar numaralı olanları satış dışı tutulmuştur" (Yakupoğlu, 2019). Erkmen ve Edgü'nün "Kitap" adlı çalışmasına okuma kavramı üzerinden bakabilmek için, Erkmen'in bahsi geçen tasarımı nasıl gerçekleştirdiklerini anlattığı röportajı incelenmiş ve incelemeden elde edilen çıkarımlar bağlamında çözümlenmiştir. (Bülent Erkmen Web den alınan görüşme, 12 Temmuz 2012). Bu bağlamda "Kitap" çalışması incelenecek olursa;

Görsel 1. Bülent Erkmen & Ferit Edgü "Kitap" adlı çalışmasından görseller.

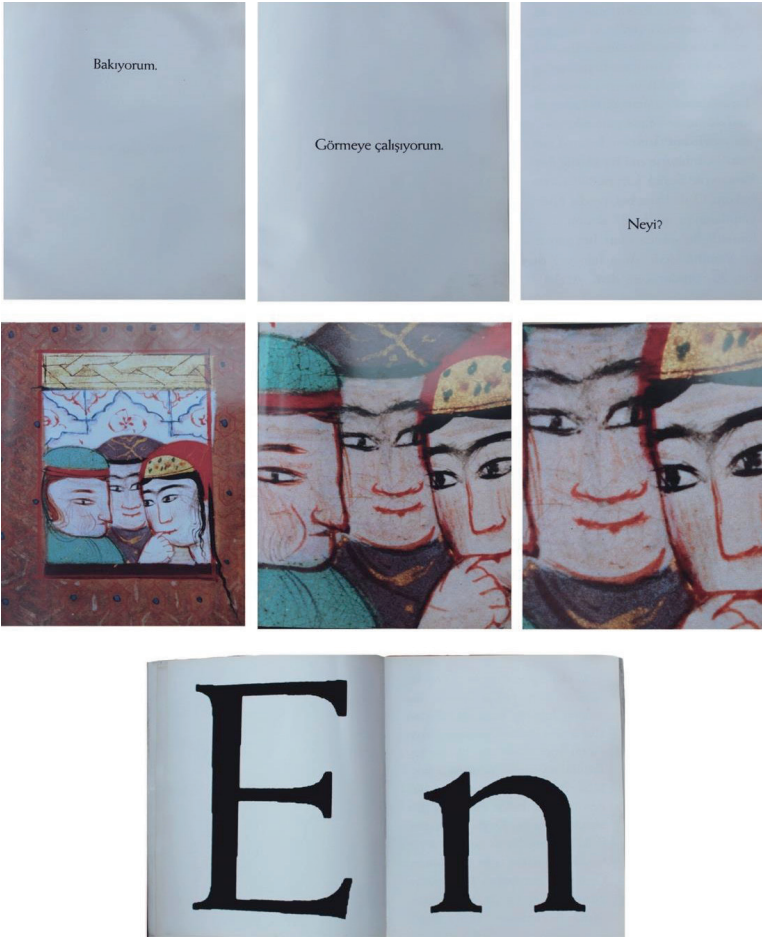
Yazar ile tasarımcının ortak yaptığı bir çalışma olarak "Kitap", kitabın bilindik dilini sorunsallaştırarak tersine tasarım gerçekleştirilmiştir. Alışlageldiği üzere metnin hikayesi üzerine oluşturulan görsel tasarımlar yerine görsellerden yola çıkılarak metinler oluşturulmuştur. Bülent

Erkmen'in tek bir görsel (imge) ile kitap yapma düşüncesi çalışmanın çıkış noktası olmuştur. Bahsi geçen tasarım, tek bir görüntüden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bu görsel Edgü tarafından seçilen Firdevsi'nin Şahnamesi adlı eserin bir minyatürüdür. (Görsel 2) "Kitabın görünür öznesi Firdevsi'nin Şahnamesinden bir minyatürken, gerçek öznesi tasarım dilini tersine çeviren bir nesne olan "kitap"dır. Bu kez roller değişmiş metni izleyen tasarım yerine tasarımı izleyen metne bırakmıştır" (Köksal, 1994: 72). İlk olarak Bülent Erkmen minyatürü taratıp parçalarına ayırmıştır ve bu parçalardan bir düzen (maket) oluşturmuştur. Aynı ayrı parçaların kullanılmaları yeni bir ilişki içine girerek Firdevsi'nin eserinden başka bir bütünsel bağlamın oluşmasını sağlamıştır. Ferit Edgü de bu parçalanmış görüntülerin olanağında kitaba metin yazmıştır.

Görsel 2. Bülent Erkmen & Ferit Edgü "Kitap" çalışmasının içerisinde yer alan Firdevsi'nin Şahnamesi adlı eserindeki minyatür.

Görseller ve metin (yazı dili) arasında bir ilişki yakalayan bu çalışmada tıpkı resimlerde kullanılan parçalama tekniğinin metinlere de yansıdığı, cümlelerin, kelimelerin aynı şekilde parçalandığı görülmektedir. Bir sayfada yazılı olan ‘bana’ kelimesinin kesilmiş, bir şekilde ardından gelecek sayfada yazan cümlelerin “bakıyordu. işte o zaman ...” başlangıç cümlesi olması durumunu yazının da aynı görseller gibi parçalandığını gösteren örneklerden biridir. Sayfaları çevirdikçe metinlerin devamında cümlelerin yerine araya resimler ve tekrar aynı resmin farklı boyutlardaki hallerinin girmesi kitabın okunma alışkanlığını da değiştirmiştir. Resimlerin bu konumlanışları (resimlerin gittikçe büyüyerek sayfa da konumlanmaları), sinematografik dilin kitaba yansımaları olarak görülebilir. Bu sayfalar gerilimi yükselterek, heyecanı ve bekleyişi arttırmaktadır, tıpkı ardından gelecek olan cümlelerin habercisi niteliğinde olduğu gibi.

Görsel 3. Bülent Erkmen & Ferit Edgü “Kitap” çalışmasından bir kesit

Tek bir görselin arka arkaya büyütülerek konumlanması ve bir sonraki sayfada yer alan bütün yüzeyi kaplayan “En” yazısı kullanıcının, merakını ve heyecanını arttıran, onu geren bir sahne gibi kurgulanmıştır. Kullanıcı adeta gerilimin, müziğin sesini duymaktadır. Bu çalışmanın olanağında kitabın, deneyimlenebilen tıpkı bir izleyicinin tiyatro sahnesini izleyebildiği gibi bir nesne olduğu görülmektedir. Parça-bütün ilişkisine dayalı sürekliliğini arttırarak devam ettiren bu tasarımın yazı ve görsel arasında kurduğu bağ okuyucuya film izliyormuş hissi yaratmaktadır (Görsel 3).

Kullanıcı kitabı açtığı anda ilk olarak içinde yuvarlak boşluk bulunan bir sayfa ile karşılaşmaktadır. Bu boşluğun içerisinden bakıldığında diğer sayfada görülen tek şey bir rakamdır. Bu okuyucuya sayfa numarasını işaret etmektedir. Yani Erkmen bu tasarım fikri ile sayfayı, sayfa numarasına spot ışığı tutarcasına göstermektedir. İlgili çıkarım doğrultusunda hem kullanıcı kitabın başladığını, sanki perdenin aralandığını algılamakta hem de kitabın ve sayfanın kendi varlığına işaret ettiğini çıkarılabilmektedir. Sadece sayfa numarasının yuvarlak delik içinden görünüyor olması perdelerin açıldığı ve sahnedeki oyuncunun ilk anda görülmesi gibi düşünülebilir. Bu durum son sayfada da görülmektedir (Görsel 4). Spot ışığıyla aydınlatılan bir tiyatro oyuncusu gibi sayfa numarasına işaret edilmiştir ve kitap başlamıştır.

Görsel 4. Bülent Erkmen & Ferit Edgü “Kitap” çalışmasındaki sayfa numaralarının vurgulandığı görseller.

İlgili ifadelerde, kitabın bir tiyatro sahnesi gibi görülebileceği, sinematografik dili üzerinde taşıdığı söylenirken, asıl söylenmek istenen tiyatronun metinsel ilişkilerin (kendini oluşturan yapılarının) kitap nesnesinde de görülebileceğidir. Yakupoğlu (2019), kitap ile tiyatronun farklı özsel nitelikleri olduğunu ve bu niteliklerin birinin bir diğerine atfedilemeyeceğini söyler. Fakat iki olgudaki metinsellik üzerinden aralarındaki ilişkiyi kurabilmek mümkündür. Buradaki metinsellikten elbetteki abc formundaki yazınsal metinler değil, bir kurgu olarak düşünülebilen metinsellik kastedilmektedir. Neticede bu metinsellik, izleyiciye okuma olanağı sunmaktadır (Yakupoğlu, 2019).

Sinematografik bir dile sahip olan ilgili tasarım, tiyatronun sahneleme dilinin kitap tasarımına olan yansımaları olarak da görülebilir. Bir tiyatrodaki oyuncunun konumu, bir kelimenin cümledeki konumuna cümlenin de kitap içindeki konumuna benzetilebilir. Bu çalışma kitabı farklı biçimlerde de okuma imkânı vermektedir. Sinematografik dilin direkt yazı ve seyircinin konumunun benzetilmesinin ötesinde kitabın kendi tasarımı bu ilişkiyi çok daha ileriye götürmektedir.

Sinematografik dilin kullanıldığı bu kitabın tasarımında, alışlagelmiş ve içinde yazan metine göre şekillenen tasarım anlayışının tersine bir kitap tasarımı ve temel doğruyu kullanmamış olmaktan çıkan bir çalışma olduğu görülmektedir. Bu da kitap tasarımının denemeye ne kadar açık bir nesne olduğunun göstergesidir. Erkmen'in tasarımı doğrultusunda yeni bir çalışma ortaya konulup konulamayacağı, kitabı sunma imkânı verip veremeyeceği gibi sorgulamalar meydana gelmiştir. "Kitap" adlı çalışma; kitabın fiziksel yapısının nerelere kadar sızramaya elverişli olup olmadığı gibi soruları da doğurmaktadır. Bu çalışma bağlamında sorulan sorulardan bir diğeri ise "izlenebilen bir nesne haline gelen kitap, bir beste ile ilişkilendirilebilir mi?" sorusudur. Bu soru bağlamında önerilerden biri de Stravinsky'nin "*Bahar Ayini*" adlı yapıtıdır. Erkmen ve Edgü'nün kitabı yaratım fikri ve süreciyle Stravinsky'nin, *Bahar Ayini*'ni yaratması arasında benzerlikler olduğu çıkarsanmıştır.

Bahar Ayini'nin seçilmesinin nedeni şu şekilde açıklanabilir;

Igor Stravinsky, asimetrik ritmik yapı kullanımları, disonans kullanımı, yeni armonize teknikleri, orkestrasyonda yapmış olduğu farklılıklarla bilinen doğruları tersine çevirmiş, dönemin süre gelen müzik anlayışını yeniden şekillendirmiştir. "Anti Romantik stiliyle birlikte çarpıcı disonansları, poliritmik ve kısa melodik materyellerin peşi sıra kullanımları neticesinde elde ettiği şok etkisi yaratan müzikal

diliyle Bahar ayını dönemin dinleyicisinin alıştığı bale atmosferini tamamıyla değiştirmiştir” (Ünlener, 2014, s.131).

Stranivsky geleneksel olan müzikal cümleleri, onu oluşturan öğeleri değiştirmeksizin enstürmanların sıralamasını ve akış içindeki kullanımlarını değiştirerek yeni olanaklar yaratmaktadır. Bahar Ayini’nde, müzik bloklar halinde düzenlenmektedir. Bu durum parça-bütün ilişkisine dayalı bir kolaj gibi düşünülebilir. Dinleyici, müziğin içerisinde bir anda korku dolu bir kısım duyarken birden müziğin tekrar yavaşladığını deneyimlemektedir. Bu durum dinleyiciler tarafından Bahar Ayini’nin farklı parçalar halinde birbirinden bağımsız geçişleri barındırıyormuş gibi algılansa da aslında bütünlüğünü koruyan ve gittikçe artan bir düzene (ritme) sahiptir. İlgili çıkarım yukarıda anlatılan Erkmen ve Edgü’nün “Kitap” adlı çalışmasında da vardır. Parçalar halinde kitabın içinde konumlanan görseller ilk bakışta bir bütünü işaret ediyormuş gibi görünmese de aslında kesik kesik parçaların bir bütünü oluşturduğu görülmektedir. Erkmen’in kitabında beklenmedik bir anda büyüyen ve küçülen resimlerin kitap ile kurduğu bağ, Bahar Ayini’nde de gözlenmektedir. Bahar Ayini’nde bir anda ortaya çıkan gerginliği arttıran ve sonrasında değişen ritimler bulunmaktadır. Bu parçalar tıpkı kitaptaki resimler ile ilişkilendirilebilir (eşlenebilir).

Dönemi içerisinde müzik yazma alışkanlığına bakıldığında, önceden bir tema belirlenmektedir ve tema geleneksel bir olayı anlatmaktadır. Bahar Ayini’nde, kurban- ayın gibi temalar işlenmektedir ancak enstrümental olarak ve orkestrasyondaki yeni düzenlemeler, temaya tekrardan bakılmasına olanak sağlamaktadır. Stravinsky, enstrümental, armonizasyon kullanımı ve orkestrasyondaki yaptığı değişimler gibi bilinen doğruları tersine çevirmektedir ve yeni bir dil ortaya koymaktadır. Bu durum tıpkı “Kitap” çalışmasının tasarım mantığına benzemektedir. Alışıl gelmiş bir düzeni tersine çevirerek yeniden bir yorumlama yapılmaktadır.

Erkmen’in kitap çalışmasında da seçilen bir minyatür temanın göstergesiye, tema bu çalışmada ters yüz edilmektedir. Minyatürün kendisi tema haline gelmektedir. İlk yapıldığında bir minyatürken Erkmen’in çalışmasında o tema dışarıda kalır. Minyatürün kendi iç yapısı tema haline gelir ve metin temaya bağlı olarak kurgulanır. Kitabın görsel ve yazı arasında kurmuş olduğu ilişkide tersine dönmüş olur. Alışılmışın dışına çıkmaktadır. C. Greeberg “Modernizmi, bir disiplinin kendi üretim araçlarını yine kendisini çözümlenmek veya eleştirmek için kullanmasıdır şeklinde açıklamaktadır. Bu tanım bağlamında, kitabın yaratım sürecini ve kendisini problem etmeye yönelik yapılan bu çalışma için modernist bir yaklaşımdır denilebilir. “Problemi çözmeye yönelik tasarım değil de problemi çözmekten

çok tasarımın kendisinin sorun edilerek tasarım çalışmalarının yapıldığı söylenebilir” (Yakupoglu, 2019). Sonuç olarak bu bağlamda kitabın kendisini aşan bir nesne olduğu ve iletişim için yeni örnekler oluşturabildiği gibi pek çok alan ile bağının kurularak, başka alanlara da sıçrayabildiği görülmektedir.

SONUÇ

Tarihte, kitabın nesnesine ait birden çok farklı tanım mevcuttur. Kitabın değişime uğrayan bir nesne olarak görülmesinin nedeni kitaba ait fonksiyonların uygulanabileceği nesne çeşitlemelerinden kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak da kitap tasarımının da sürekli çeşitlenebilmeye açık bir olgu olduğu söylenebilmektedir. Kitabın nesnesinin değişmesine rağmen fonksiyonu bakımından hep aynı kaldığı görülmüştür. Fonksiyonel kitap kavrayışı bağlamında alışlagelmiş kitabın kağıttan ardışık sayfalar ile oluşma halinin dışında bir nesne olduğu gösterilmiştir. Tasarımcıların kitabı fonksiyonu bakımından ele aldığı çalışmalarda, geleneksel kitap nesnesinin sorgulandığı böylece de kitabın nesnesi ile kurduğu ilişkinin sorunsallaştırılarak biçimsel olanakların değerlendirilmesi açısından yeni okuma deneyimleri incelenmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen incelemede, Bülent Erkmen& Ferit Edgü'nün 'Kitap' adlı çalışmasının incelenmesi sonucu kitabın bir tiyatro sahnesi gibi okunabileceği (izlenebileceği) gösterilmiştir. Tasarımcıların böylesi bir durumu sorun etmesi halinde tiyatrodaki metinsel ilişkilerin kitap nesnesinde de görülebileceğidir. Alışlagelmiş kitap tasarımların aksine, yani metinlere göre şekillenen tasarım anlayışının tersine temel doğruyu kullanmayan ve sorgulayan bir kitap tasarımı yapıldığı gösterilmiştir. Bu da kitap tasarımının denemeye ne kadar açık bir nesne olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda Erkmen'in çalışması “kitabı sunma imkânı verebilir mi?” sorusunu ortaya çıkarmış ve kitap adlı çalışmanın Bahar Ayini ile eşlenebileceği gösterilmiştir. Kitap nesnesinin, bilindik okuma alışkanlığının sınırlayıcı tanımlamasının ötesinde tasarlanmaya açık bir nesne olduğu vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş U. (2018) *Yapıt (Olarak) Kitap: Kitabın Fiziksel Varlığı Üzerine Kavramsal Okumalar*. Yayımlanmamış doktora lisans tezi, Yaşar Üniversitesi.
- Batur, E. (1997). *Modernizmin serüveni*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dündar B. (2011). *Kitap Nesnesi Nesne Olarak Kitap*. Akın Nalça Kitapları
- Edgü F. & Erkmen B. (1989). *Kitap*. Mas Matbaası.
- Erkmen, B. (2018). *Kitap Yapmak*. GMK Yazılar. <https://gmk.org.tr/uploads/news/file-1538547652884927870.pdf>
- Erkmen, B. (web sayfasından alınan görüşme, 12 Temmuz 2012). <http://jef-f-wonders.com/work/view/1205> Erişim tarihi: 2020
- Köksal A. (1994). *Zorunlu Çoğulluk*. Ofset Yapımevi.
- Labarre, A. (1994). *Kitabın Tarihi*. Sel Yayıncılık.
- Taşçıoğlu M. (2013). *Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Kitap*. Yem yayınları.
- Ünlünen, E. (2014). Bale Müziğindeki Büyük Evrim Igor Stravinski'nin Bahar Ayını İsimli Bale Eseri Üzerine Genel bir Analiz. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(7), 126-158. <https://doi.org/10.20488/austd.41977> Erişim Tarihi: 09.10.2024
- Yakupoğlu S. (2019). *Tasarım Öjesi Olarak Kitap Nesnesindeki Mekansal İlişkilerin Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1-2-3-4. Selen İmge Yakupoğlu kişisel arşiv

